

**Juridiskās komisijas darba grupas Valsts prezidenta pilnvaru iespējamai
paplašināšanai un ievēšanas kārtības izvērtēšanai
2015.gada 25.augusta sēdes**

**PROTOKOLS
Nr.2**

Sēdi vada darba grupas vadītājs profesors Dr.iur. **Ringolds Balodis**

Piedalās:

darba grupas locekļi:

Dr.iur. **Inese Lībiņa-Egnere;**

Jūlija Stepaņenko

Eksperti:

Latvijas Universitātes profesors Dr.iur. **Jānis Lazdiņš;**

Valsts kontrolieres padomnieks juridiskajos jautājumos **Edgars Pastars;**

Satversmes tiesas tiesnese Dr.iur. **Sanita Osipova;**

Latvijas Universitātes prof. Dr.iur. **Jautrīte Briede;**

Publisko tiesību institūta direktors **Arvīds Dravnieks;**

Latvijas Universitātes lektors Mg.iur. **Lauris Liepa;**

Latvijas Universitātes prof. Dr.habil. sc. pol., Dr. iur., **Tālavš Jundzis;**

Latvijas Universitātes asoc.prof. Dr.iur. **Artūrs Kučs;**

Jurista Vārds galvenā redaktore **Dina Gailīte;**

Satversmes tiesas tiesnese Dr.iur. **Ineta Ziemele;**

Valsts prezidenta Likumdošanas un juridiskā padomniece **Kristīne**

Jaunzeme;

Ārlietu ministra padomniece **Sandra Sondore-Kukule;**

Jurists, bijis tieslietu ministrs, Satversmes tiesas tiesnesis, tiesībsargs **Romāns**

Apsītis;

Jurists, bijis Latvijas Universitātes pasniedzējs **Valdis Cielava;**

Jurists, bijis Valsts prezidenta likumdošanas un juridiskais padomnieks **Reinis**

Bērziņš;

Pieaicinātie:

Latvijas Valsts prezidents (2007—2011) **Valdis Zatlers.**

R.Balodis atklāj sēdi un informē, ka šodienas sēde tiks veltīta retrospektīvam apskatam par Valsts prezidenta institūtu un ar to saistītiem Satversmes grozījumiem un iniciatīvām. Šodienas sēdē ar savu klātbūtni ir pagodinājis bijušais Valsts prezidents Valdis Zatlers- prezidents, kurš ir atlaidis Latvijas valsts Saeimu un kuram bijuši nopietni un ļoti labi priekšlikumi Satversmes uzlabošanai. Darba kārtība ir secīgi iziet visam cauri, sākot no Latvijas valsts Satversmes pieņemšanas brīža- idejām par Latvijas Valsts prezidenta institūta izveidošanu- līdz mūsdienām, kad ar vienu no pēdējiem priekšlikumiem klajā nāca jau bijušais Valsts prezidents Andris Bērziņš. Par katru no šiem posmiem pastāstīs tiesību zinātnieks vai konkrēti eksperti un politiķi, kas piedalījušies šajā procesā.

Informē, ka nākamā sēde plānota 6.oktobrī un tajā tiks apskatītas tās Valsts prezidenta funkcijas, kas iekļautas Satversmes 3.nodaļas 37.,38.,39. un 40.pantā. Sēdē piedalīsies zinātņu eksperti, kas šobrīd gatavo arī Satversmes komentārus.

Aicina sākt skatīt šodienas sēdes jautājumu par Valsts prezidenta institūta izveidošanu (Skat. prezentāciju).

J.Lazdiņš informē, ka pirms Pirmā pasaules kara nebija daudz valstu, kas būtu organizētas uz demokrātiski republikāniskiem pamatiem. Pirmā pasaules kara laikā sabruka trīs impērijas- Vācijas, Austroungārijas un Krievijas impērija. Krievijā pie varas nāca lielinieki, līdz ar to Valsts prezidenta institūts šajā valstī netika ieviests. Austroungārija sadalījās vairākās mazās valstīs un zaudēja savu politisko ietekmi Eiropas politiskajā kartē. Vienīgi Vācija, lai arī piederēja pie Pirmā pasaules kara zaudētājvalstīm, saglabāja lielvalsts statusu un līdz ar to ietekmi Eiropā- un tostarp minams kā atdarināšanas cienīgs piemērs tiesību jomā.

1919.gada 11.augustā Vācija pieņēma jaunu konstitūciju, tiesību vēsturē tā bieži tiek dēvēta par Veimāras Republikas Satversmi. Ar tās stāšanos spēkā Vācija pievienojās tām valstīm, kas bija atteikušās no monarhijas principa valsts pārvaldē un savā konstitucionālā sistēmā ieviesušas Valsts prezidenta institūtu.

Valsts prezidenta institūta tiesību noteikšanā vācieši daudzējādā ziņā bija apvienojuši divu valstu pieredzi: ASV konstitūcijas un Francijas Trešās republikas konstitūcijas pieredze. Tas nozīmēja, ka Valsts prezidentu ievēlēja tauta, bet Valsts prezidents nebija valdības vadītājs. Valdību sastādīja persona, kuru uz to aicināja Valsts prezidents. Valdības darbībai bija nepieciešama arī likumdevēja uzticība, kā arī Valsts prezidentam bija tiesības vienpersoniski atlaist parlamentu jeb Reihstāgu.

Latvijas Republikas Satversmes projekta izstrādes grupas vairākums nepārprotami bija sekojis Veimāras Republikas Satversmes paraugam Valsts prezidenta institūta noteikšanā. Un līdz ar to Valsts prezidenta ievēlēšanas kārtība bija: Valsts prezidentu ievēlēja tauta uz pieciem gadiem vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un aizklātās vēlēšanās.

Ievērojot to, ka gadsimtu griezumā vācu valstu tiesības bija kalpojušas par paraugu baltiešiem, kā arī to, ka Satversmes projekts paredzēja tautas vēlēta Valsts prezidenta institūta ieviešanu Satversmē,- kā varēja sanākt, ka Valsts prezidentu pēc spēkā esošās Satversmes ievēlēja Saeima?

Balstoties uz saviem pētījumiem, stāsta, ka pirmkārt, vēsturiski ir izveidojusies nepatika pret monarhijas principa īstenošanu valsts pārvaldē.

Sociāldemokrātiem un citiem kreisajiem, kurus tolaik dedzīgi atbalstīja arī profesors K.Dišlers, cara Nikolaja II nekonekvētā iekšpolitika, bez kāda redzama pamata periodiski atlaižot Valsts domi- Krievijas impērijas toreizējo likumdevēju, bija radījusi nepārvaramu nepatiku pret tādu valsts galvu, kas būtu apveltīts ar tiesībām vienpersoniski atlaist likumdevēja iestādi. Par monarhijas principa negācijām valsts pārvaldē rakstīja un publiski uzstājās profesors Dišlers, teikdams, ka: „Ministri ir monarha kalpi. Tautas priekštāvības iestāde tikai tiek ciesta kā nepatīkams, traucējošs piedēklis monarhistiski birokrātiskajā valsts aparātā. Te mums vairs nav darīšana ar tautas suverenitātes principu, bet gan ar tā saukto monarhistisko principu, pēc kura monarhs arī konstitucionālā monarhijā ir un paliek visas valsts varas avots. Bet tagad monarhistiskā principa laikmets ir beidzies.”

Kā profesors Dišlers un kreisie tautas vēlēta Valsts prezidenta institūtā spēja saskatīt monarha institūta tiešu turpinājumu, tas droši vien būtu jāpaprasa viņiem pašiem, tomēr, viņaprāt, ne jau tautas tiesības vēlēta Valsts prezidentu satrauca kreiso deputātu prātus. Pēc būtības prātus satrauca Valsts prezidenta tiesības vienpersoniski atlaist likumdevēju. Tādējādi šīs tiesības atlaist Saeimu bija tas lietuvēns, kas spieda mobilizēt visus spēkus, lai nepieļautu tautas vēlēta prezidenta institūta ieviešanu

Satversmē. Par šādas pārlicības pamatotību liecina notikumi īsi pirms valsts apvērsuma 1934.gada 15.maijā.

Otrkārt, vēsturiski izveidojusies lietu kārtība Latvijas politiskajā sistēmā pēc Latvijas Republikas pasludināšanas. 1918.gada 17.novembrī pieņemtajā Tautas padomes politiskajā platformā jeb pirmajā pagaidu Latvijas Satversmē vispār nebija minēts Valsts prezidenta institūts. Arī otrā pagaidu Satversmē, 1920.gada 27.maija deklarācija „Par Latvijas valsti” un 1920.gada 1.jūnija Latvijas valsts pagaidu noteikumi, neparedzēja tādu valsts amatpersonu kā Valsts prezidents. Valsts prezidenta pienākumus pildīja Satversmes sapulces prezidents. 5.un 7.pants nosaka: „Satversmes sapulces prezidents reprezentē valsti starptautiski, akreditē Latvijas un pieņem citu valstu diplomātiskus priekšstāvjus. Prezidents valsts vārdā pasludina karu un paraksta starptautiskus līgumus. Ministru kabinetu sastāda persona, kuru uz to aicina Satversmes sapulces prezidents.”

Šāds politiskais modelis ļāva patriekt Sarkano armiju ārpus Latvijas robežām un pakāpeniski panākt Latvijas valsts starptautisku atzīšanu. Notikumu gaita liecināja, ka vispār tīri labi var iztikt bez tādas valsts amatpersonas kā Valsts prezidents.

Pastāvot šādai vēsturiskai situācijai, var tikai pabrīnīties, ka Valsts prezidenta institūta apspriešana bija viens no trim jautājumiem, kas visos trīs Satversmes projekta lasījumos radīja plašas pārrunas un pretēju uzskatu sadursmes.

Satversmes sapulces nelaieme bija tā, ka nevienam no lielajiem politiskajiem spēkiem – Zemnieku savienībai vai sociāldemokrātiem- nebija vairākuma, tāpēc visu noteica spēja iet uz kompromisiem.

Viedokļi „par” tautas vēlētu Valsts prezidentu:

Arveds Bergs: „Tautas vēlēts prezidents valsti pasargās no parlamenta diktatūras, bet vienlaicīgi spēs pasargāt Saeimu no valdības patvaļas”;

Arveds Bergs: „Tautas vēlēts prezidents sargās ne tikai parlamenta un valdības neatkarību, bet arī nepieļaus parlamenta iejaukšanos tiesas darbā.”;

Jānis Goldmanis: „Tautas vēlēts Valsts prezidents labi jutīs tautas noskaņojumu un būs tiesīgs atlaist Saeimu. Citādi ir ar Saeimas vēlētu Valsts prezidentu, jo vai var kalps izdzīt saimnieku no mājām?”

Viedokļi „pret” tautas vēlētu Valsts prezidentu:

Fēlikss Cielēns: „Tautas vēlēts Valsts prezidents būs tikai tāds kā likumdevēji-augšpalātas surogāts, kas tikai bremzēs likumdošanas procesu un stiprinās valdības pozīcijas domstarpību gadījumā ar parlamentu.”;

Fēlikss Cielēns: „Tautas vēlēts Valsts prezidents nepārstāvēs nevienu partiju vai partiju pārstāvošu vēlētāju šķiru un, izmantojot plašās pilnvaras, varētu sagrābt vienpersoniski valsts varu savās rokās.”;

Oto Nonācs: „Tauta viegli padodas demagoģijai, turpretī, ja prezidentu vēlē Saeima, tur demagoģijai un tumšai aģitācijai pie prezidenta vēlēšanām nevarēs būt vietas.”

Pilsoniskās partijas faktiski nebija gatavas iet uz kompromisu Valsts prezidenta jautājumā. Nevarētu teikt, ka kreisajiem šajā ziņā absolūti nebūtu mugurkaula. Viņi bija gatavi piekāpties tikai tāda Valsts institūta priekšā, kas būtu apveltīts ar nelielām pilnvarām, līdz ar to otrajā lasījumā par vēsturisku kļuva nule kā minētā Oto Nonāca priekšlikums- Valsts prezidentu ievēl Saeima uz trim gadiem. Formāli kompromisa priekšlikums īsti neapmierināja nevienu. Kreisie sākotnēji vispār nepieļāva domu par Valsts prezidenta institūta iekļaušanu Satversmē, bet pilsoniskās partijas iestājās tikai par tautas vēlētu Valsts prezidenta institūtu.

Trešajā lasījumā pilsoniskās partijas iesniedza grozījumus, kas liedza prezidenta ievēlēšanas kārtību, kas Valsts prezidenta ievēlēšanas kārtību atjaunoja

Satversmes projekta redakcijā. Satversmes sapulce priekšlikumu noraidīja ar 67 balsīm „par” un 70 balsīm „pret”, aizklāti balsojot, tādējādi Satversme ar Saeimas tiesībām vēlēt Valsts prezidentu tika pieņemta tikai ar dažu balsu vairākumu. Valsts prezidentam līdz ar to netika saglabātas arī Satversmes projektā paredzētās tiesības pirms termiņa vienpersoniski atlaist Saeimu, tā vietā tika ierakstīts, ka Valsts prezidents ir tiesīgs ierosināt Saeimas atlaišanu, pēc tam izdarāma tautas nobalsošana. Tas, ka Valsts prezidenta jautājums ir Saeimas, nevis tautas tiesības, liecina arī Valsts prezidenta atlaišanas kārtība. Satversmes 51.pants dod Saeimai tiesības beznosacījuma kārtā atlaist Valsts prezidentu: „Un ne mazāk kā puses visu Saeimas locekļu priekšlikumu, Saeima slēgtā sēdē ar ne mazāk kā divu trešdaļu visu Saeimas locekļu balsu vairākumu, var nolemt atlaist Valsts prezidentu.” Citādi mūsdienās spēkā esošais Valsts prezidenta tiesību apjoms lielākā vai mazākā mērā atbilst Satversmes projektā paredzētajam regulējumam.

Norāda, balstoties uz saviem pētījumiem, ka tautai vai Saeimai vēlēt Valsts prezidentu izšķirās ar dažu balsu vairākumu un ka ne Valsts prezidenta ievēlēšanas kārtība bija klupšanas akmens, bet gan dot vai nedot Valsts prezidentam tiesības vienpersoniski atlaist Saeimu.

E.Pastars stāsta, ka starpkaru periodā kopumā Satversmi negrozīja tik daudz, kā tas ir šobrīd. Bija tikai viens grozījums, kas tehniski grozīja 74. un 79. pantu. Kompromisi bija trausli un daudzas no pusēm gribēja atgriezties un šo jautājumu pacelt vēlreiz.

Ir četri galvenie grozījumu projekti. Pārsvārā visi šie grozījumi bija fokusēti uz Valsts prezidentu, uz jautājumu, kas nebija līdz galam atrisināts Satversmes sapulcē - ka prezidentu vairs nevēlē parlaments, tāpat uz tiesībām atlaist Saeimu, pilnvaru termiņu.

Visiem projektiem ir viena kopīga iezīme - tie ir piedāvājuši svītrot 50.pantu Satversmē, proti, ka gadījumā, ja referendumā tauta nobalso pret Saeimas atlaišanu, prezidents ir atlaists. Izņemot to, ka prezidentu vēl tiešās vēlēšanās, tika jau runāts arī par prezidenta lielāku ietekmi gan veto gadījumā, gan izpildvaras veidošanas gadījumā. Piemēram, prezidenta veto gadījumā jau parādījās divu trešdaļu balsu vairākums pie pārvarēšanas, 1933.gada projektā, ka kabinets ir padots prezidentam un ja Saeima izsaka neuzticību Ministru kabinetam, prezidents varētu izvēlēties, vai paliek kabinets un iet prom Saeima, vai iet prom kabinets un paliek Saeima.

Šie grozījumi neguva atbalstu, jo tajos bija daudz jautājumu gan par Saeimas deputātu skaita samazināšanu, gan prezidenta pilnvaru paplašināšanu. Grozījumus pārtrauca 15.maija notikumi, un tie tā arī netika pieņemti. Tie tika īstenoti dzīvē daudz radikālākā formā.

Secinājums ir tāds, ka arī Satversmes sapulcē nepanāktie kompromisi mocīja politisko sistēmu turpmākos gadus līdz 1934.gadam, kad notika apvērsums, kā arī tālāk no 1990. un 1993.gada, kad Satversme sāka darboties pilnā apmērā, prezidenta pilnvaras un ievēlēšanas kārtība ir uzmanības krustugunīs. Varbūt šai darba grupai kaut ko izdosies atrisināt. Līdz šim esošie grozījumi liek mācīties, ka ir jārod kāds niansētāks risinājums. Ļoti iespējams, ka pilnvaras jāregulē ne tikai Satversmes, bet arī likumu līmenī. Varbūt tas būtu risinājums, kā mazāk aiztikt konstitūciju un mācīties no tā, ka prezidentāla tipa republiku šajā Satversmē īsti paredzēt nevar.

R.Balodis stāsta, ka vēl pirms neatkarības atjaunošanas 1989.gadā uzsākās diskusijas par nepieciešamību rakstīt jaunu Satversmi. Šī ideja, ko savā laikā Bergs izteica: „Satversme neiet, tā kaut kur paralēli vītero visu laiku apkārt gan

parlamentārisms Latvijā, gan zinātnieku darbos, gan politiķiem”, tika atainota laikrakstā „Atmoda” 1989.gadā. Šīs idejas autori bija divi juristi- Ints Upmacis un Egīls Radziņš. Abu projektā pats būtiskākais ir tas, ka viņi mēģināja reanimēt domu par to, ka Latvijai vispār nav vajadzīgs Valsts prezidents un ka var iztikt ar Saeimas priekšsēdētāju. Šāda ideja bija arī rakstot Satversmi. Tā nāca no apvērsuma, ka J.Čakste, kas bija Satversmes sapulces priekšsēdētājs, ļoti sekmīgi tika galā ar savu funkciju- reprezentēt valsti kā iekšzemē, tā arī ārpus tās. Tomēr Satversme paredzēja Valsts prezidentu, un šī ideja tālāk pārceļoja 1991.gadā, kad Tautas frontes frakcijai Augstākajā padomē īsi pirms neatkarības atjaunošanas bija ideja uzrakstīt jaunu Satversmes projektu. Šī ideja attīstījās Lietuvā un Igaunijā, jo ne igauņiem, ne lietuviešiem nebija iespējams atjaunot savas konstitūcijas, jo tās tika pieņemtas autoritārā periodā, bija domātas autoritārām valstīm. Darba grupu, kas rakstīja projektu, vadīja Aivars Endziņš, vēlākais deputāts un Satversmes tiesas priekšsēdētājs. Arī šis projekts neparedzēja atsevišķu Valsts prezidenta amatu, un Augstākās padomes priekšsēdētājs vienlaikus bija arī valsts galva. Šis projekts izgāja pirmo lasījumu, tālākos lasījumos tas neizgāja un tika nodots aizmirstībai, jo strauji nāca jauni politiskie notikumi- augusta pučs, sapratām, ka 1922.gadā pieņemtā Satversme nemaz nav tik slikta.

Likumi, kas tika pieņemti Latvijas Republikā laikā no 1990.gada līdz 1933.gadam, vēlāk visi tika atcelti. Viens no tiem, kas vēl bija „aizdzīvojies” līdz mūsdienām, nesen tika nomainīts.

Satversmes grozījumi šajā laikā bija tādi, ka tika pārgrozīts Valsts prezidents pilnvaru termiņš no trīs uz četriem gadiem.

1995.gadā Latviešu Zemnieku savienībai bija ideja, ka vajag palielināt Valsts prezidenta pilnvaras, taču tālāku attīstību tā neguva.

1997.gadā tika precizēta Valsts prezidenta funkcija, ko Dišlers nosauca par jurisdiktīvo jeb apžēlošanas funkciju.

1998.gads ir raksturīgs ar to, ka ir skaidrs kurss uz Eiropas Savienību. Beidzās tas ar 2003.gada referendumu, bet 1998.gadā Guntis Ulmanis paziņoja, ka ir beidzot jāstrādā pie jaunas Satversmes, ka vecā ir nederīga, ka vajag ko jaunu, kas derētu mūsu laika garam. Ideja tā arī neguva tālāku attīstību.

2001.gadā parādās Jura Bojāra un sociāldemokrātu iniciētais projekts, kas presē parādās kā „konstitūciju Frankenšteins”. Tāpēc, ka no daudzām konstitūcijām tika salasītas labas lietas, kas kopā varēja izskatīties kā Frankenšteins: viena „roka” no Francijas, „kāja” no Vācijas. Svarīgākā doma, kas tur bija, tomēr ir tiešās vēlēšanās vēlēts Valsts prezidents ar jaunām, konkrētām pilnvarām.

V.Cielava piebilst, ka visa iniciatīva nāca no Bojāra un Sociāldemokrātu partijas un tā bija jauna konstitūcija. Viens no kļūšanas akmeņiem bijis tas, ka šī konstitūcija bija pārāk gara- tekstiem jābūt ļoti īsiem.

Stāsta, ka Valsts prezidenta institūta izvēlē praksē ļoti daudz nozīmē konkrētā persona, kas šo ideju bīda. Vēsture arī rāda, ka Francijā Piektā republika ar prezidentu tika izveidota, pateicoties de Gollam tādā attiecīgā vēsturiskā brīdī. Tāpat Krievijā, pateicoties Jeļcinam. Respektīvi, lai uztaisītu prezidentu kā lielu, politisku figūru, kādam aiz šī institūta ir jāstāv ar attiecīgu masu un ietekmi. Ļoti daudz nozīmē personības.

I.Lībiņa-Egnere informē, ka Valsts prezidenta Valda Zatlera Satversmes grozījumu iniciatīvas ir bijušas balstītas uz Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas izsvērtiem, analītiskiem, akadēmiskiem viedokļiem un tos var atrast

apkopojumā, kas arī izdoti grāmatas formātā - "Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija. Viedokļi: 2008-2011".

Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija bijis jauns veidojums, ko Valsts prezidents Valdis Zatlers izveidoja neilgi pēc stāšanās Valsts prezidenta amatā. Komisijas galvenais uzdevums bija, lai Satversmes grozījumi taptu analītiski, akadēmiski izsverot visus argumentus, iesaistot konstitucionālo tiesību zinātniekus, lai Satversmes grozījumi nebūtu politiski motivēti, bet tiktu izsvērti no Satversmes gara viedokļa, salīdzinot konstitucionālo tiesību tendences Eiropā un citās demokrātiskajās valstīs ārpus Eiropas.

Pirmā iniciatīva, kas tapa, balstoties uz 2008.gada 30.aprīļa Konstitucionālo tiesību komisijas viedokli "Par Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma pilnveidošanu", bija iniciatīvas vēstule Saeimai par grozījumiem Latvijas Republikas Satversmē, nodrošinot tautai un Valsts prezidentam patstāvīgas tiesības lemt par Saeimas priekšlaicīgu atlaišanu. Tas bija laikā, kad tika vākti paraksti par profesora Endziņa kunga vadībā izstrādātu Satversmes grozījumu projektu, kas ļoti straujiem soļiem virzījās uz tautas nobalsošanu.

Konstitucionālo tiesību komisija toreiz vērtēja ne tikai šo konkrēto projektu, bet vērtēja to, ka jāņem vērā arī daudzas citas niansas- gan par kvorumiem, gan apstākļiem, gan to, kā tas praktiski noticis citās Eiropas valstīs, kur parlamenta ārkārtas vēlēšanas ir normāls politiskā procesa elements. Bija būtiski parādīt, ka citās Eiropas valstīs ārkārtas vēlēšanas ir labs instruments, kā politiskas un arī konstitucionālās krīzēs dot jaunu mandātu jaunam parlamentam, lai varētu pieņemt lēmumus un nodrošināt tiem parlamentāru vairākumu.

2008.gada 3.jūnijā Valsts prezidents Valdis Zatlers Saeimai tikai rosināja strādāt pie Satversmes grozījumu projekta, vel nepiedāvājot konkrētas redakcijas, lai parādītu tautai, ka arī parlamentā par šo jautājumu tiek domāts.

2008.gada 2.augustā notika tautas nobalsošana, kurā piedāvātais Satversmes grozījumu projekts netika pieņemts. Taču lielais pilsoņu skaits, kas bija nobalsojuši „par”, viennozīmīgi liecināja par to, ka šajā jautājumā ir jādoma par iespējamiem grozījumiem Satversmē. Pēc referendumā Valsts prezidents Valdis Zatlers 6.augustā sasauca Saeimas ārkārtas sēdi un rosināja Saeimai veikt grozījumus Satversmē, atkārtoti uzsverot 2008.gada 3.jūnija vēstulē norādīto. Arī šoreiz politiska vienošanās parlamentā netika panākta un konkrēts Satversmes grozījumu projekts netika izstrādāts.

2009.gada janvārī tepat pie Saeimas sienām bija nepatīkams incidents, kur daļa sabiedrības izteica neapmierinātību, ka /Saeima pie šī jautājuma nestrādā. 21.janvārī Valsts prezidents iesniedza jau konkrētu likumdošanas iniciatīvu ar konkrētiem priekšlikumiem, kā Satversme būtu grozāma. Arī šie priekšlikumi tika balstīti uz Konstitucionālo tiesību komisijas viedokli, un konkrētās redakcijas tika izsvērtas tā, lai dotu atbildes uz konkrēto Latvijas situāciju. Salīdzinoši neilgā laika periodā ļoti intensīvi profesores I.Čepānes vadībā tika strādāts pie grozījumiem. Runa bija tikai un vienīgi par tautas tiesībām atlaist Saeimu.

Daļēji no šīm trim iniciatīvām- divām sākotnējām tikai ar lūgumu Saeimā pievērsties šim jautājumam un trešās jau ar konkrētu Satversmes grozījumu redakciju- tapa tie grozījumi, kas šobrīd ir spēkā Satversmē, par tautas tiesībām rosināt Saeimas atlaišanu un pašai iniciēt Saeimas ārkārtas vēlēšanas.

Nākamā ir 2011.gada 16.marta iniciatīva, kas balstīta uz ļoti apjomīgu un ilglaicīgu Konstitucionālo tiesību komisijas darbu pie viedokļa "Par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros". Arī šis viedoklis atbalsoja sevī daudzas diskusijas gan par Valsts prezidenta ievēlēšanas kārtību, gan

par to, kāpēc Latvijā politiski situācija ir raisījies tā un ne citādi. Konstitucionālo tiesību komisija aplūkoja ļoti daudzas Eiropas valstu konstitūcijas, kā praksē citu valstu galvas darbojušās saistībā ar arbitra lomas nodrošināšanu. Iniciatīvas mērķis bija uzlabot valsts varas atzaru līdzsvaru, panākt efektīvāku lēmumu pieņemšanas mehānismu un nostiprināt Valsts prezidenta kā politiski neitrāla arbitra lomu likumdevēja un izpildvaras savstarpējās sadarbības nodrošināšanā. Priekšlikumi bija gan saistībā ar Valsts prezidenta kreatīvo funkciju- Valsts prezidenta būtisko lomu vairāku augstu valsts amatpersonu amata kandidātu nosaukšanā, paredzot, ka blakus Saeimas, Ministru kabineta un Augstākās tiesas nominētajiem pārstāvjiem Satversmes tiesā būtu arī atsevišķi tiesneši, kurus izvirzītu Valsts prezidents.

Tāpat Konstitucionālo tiesību komisija rosināja domāt par to, kā Satversmes tekstā vairāk nostiprināt Valsts prezidenta iesaisti valdības veidošanas procesā un valdības vadītāja- Ministru prezidenta zvēresta ieviešanu. Šā zvēresta tekstu Konstitucionālo tiesību komisija piedāvāja, vērtējot gan Saeimas deputātu, gan Valsts prezidenta zvērestu. Citās valstīs ir gan zvēresti, gan ceremoniāls akts, kurā Valsts prezidents pasniedz ministra amata rakstu īpašā ceremonijā. Mums tas notiek tikai un vienīgi ar uzticības balsojumu visam jaunajam Ministru kabineta sastāvam kopumā. Šāds zvērests nāktu par labu arī vispārējai varas un tautas savstarpējās uzticības veicināšanai.

Atgriežoties pie ārkārtas vēlēšanu procedūras, Valsts prezidents toreiz uzskatīja, ka gadījumā, ja politiskā situācija to prasītu, būtu nepieciešams arī ātrāks mehānisms, ne tikai ilgais un dārgais tautas nobalsošanas mehānisms.

Iepriekš netika pieminēts, bet Valsts prezidentei Vairai Vīķei-Freibergai bija iniciatīvas par Valsts prezidenta impīčmentu. Arī uz to Valsts prezidents Valdis Zatlers šajā iniciatīvā norādīja. Proti, Latvijas Republikas Satversmē ir pants, ka Valsts prezidents politisko atbildību nenes. Taču tas rada pretrunu ar to, ka atlaišanas procedūru nesaista ar konkrēta pārkāpuma esamību, bet tikai un vienīgi balsu skaita esamību, nobalsojot, ka Valsts prezidenta amats ir jāatstāj. Ja politisko atbildību nenes, tad būtu jābūt citam iemeslam, ne politiskam, kādēļ Valsts prezidentu atlaiž. Tā tiek dēvēta par impīčmenta procedūru. Piedāvājums bija šo kompetenci nodot Satversmes tiesai. Citās valstīs ir īpašas impīčmenta tiesas, citur to dara konstitucionālās tiesas. Konstitucionālo tiesību komisija uzskatīja, ka Latvijā īpašu impīčmenta tiesu veidot nevajadzētu, bet tādu varētu apsvērt, ja tiktu domāts par plašāku augstāko valsts amatpersonu impīčmentu, iekļaujot ne tikai deputātus, Valsts prezidentu, bet arī tiesu varas augstākās amatpersonas.

V.Zatlers papildina, ka Konstitucionālo tiesību komisija tika izveidota 2007.gadā uz Latvijas un Krievijas robežlīguma fona, jo bija tāda situācija, ka visi gaidīja Satversmes tiesas spriedumu. Kamēr tiesa strādāja, visi varēja izteikties gan pozitīvi, gan negatīvi par šī līguma atbilstību Satversmei. Nebija institūcijas, kas varētu dot atzinumu pirms valdība pieņem lēmumu, līdz ar to bija nepieciešama kaut vai neliela, bet kompetenta institūcija, kas varētu sniegt šādus atzinumus pirms valdība vai Saeima pieņem kādu likumu. Ir skumji, ka šobrīd tā neeksistē, jo šādas situācijas, kad nepieciešami ekspertu atzinumi pirms kāda lēmuma, likuma pieņemšanas, ik pa brīdim parādīsies.

Stāsta, ka Satversmē ir dažas neveiklas vietas. Pirmkārt, ārkārtas vēlēšanas. Politikā var būt tādas situācijas, kad ir nepieciešamas ātras ārkārtas vēlēšanas, lai politiķiem būtu atkal jauns tautas mandāts un viņi varētu rīkoties, ja nespēj rast kompromisu vai nespēj rīkoties, taču tas joprojām nav sakārtots. Būtu jāstrādā pie

tādas procedūras, kas dod iespēju ievēlēt parlamentu sešu līdz astoņu nedēļu laikā. Tas ir politisks instruments, kurš ir stimulē politiskajai sistēmai tālāk attīstīties.

Otrkārt, prezidenta atļaušana. Ir pretruna starp politisku iespēju ātri atļaut un garantētām prezidenta tiesībām neuzņemties politisku atbildību par saviem lēmumiem. Šī pretruna pastāv, un tā joprojām nav atrisināta.

Treškārt, ir trīs panti, kuri attiecas uz Valsts prezidentu un kuri ir saistīti ar valsts drošības, aizsardzības un militāro sfēru. Tie diemžēl palikuši tādi, kādi bija divdesmito gadu sākumā. Karš bija realitāte, tomēr vēl šobrīd nav īsti skaidrs, kas ir Bruņoto spēku vadonis un Valsts prezidenta militāra padome. Tas ir neveikli un neatbilstoši mūsdienu situācijai.

Ceturtkārt, normas par to, ka Valsts prezidents varētu apstiprināt visu valdību, jau praktiski dzīvē ir, būtu jādomā, kā to iestrādāt Satversmē.

Piektkārt, precedents, ka prezidents „atnes” kandidātu profesionāliem amatiem, arī jau ir- Nacionālo bruņoto spēku komandieris un Satversmes aizsardzības biroja direktors. Vajadzētu to papildināt attiecībā uz pārējiem profesionālajiem amatiem, kas šobrīd ir politisko partiju kompetencē.

Piebilst, ka vajadzētu padomāt par to, ka šāda institūcija- Konstitucionālo tiesību komisija- Valsts prezidenta kancelejas paspārnē ir nevis prezidenta gribas vai negribas epizode, bet ka tā ir noteikta arī pamatlikumā.

R.Bērziņš stāsta, ka Valsts prezidents Andris Bērziņš, jau stājoties amatā un dažus mēnešus pēc tam, pieteica, ka redz vairākas problēmas, kas saistītas ar pārvaldību, ka ir nepieciešama speciāla ekspertu grupa, kuru viņš arī izveidoja 2012.gada jūnijā, iekļaujot tajā starpdisciplinārus nozaru speciālistus- profesori Bāri, doktoru Plepu, Valtu Kalniņu un Ingu Vilku- , lūdzot viņus sagatavot redzējumu par dažādām nozarēm. Būtiskākais no četriem ziņojumiem bija tieši par izpildvaras stiprināšanu, ar kuru eksperti nāca klajā 2013.gada 13.septembrī. un pēc pāris dienām Valsts prezidents Andris Bērziņš iesniedza savu iniciatīvu. Lai gan tā bija likumdošanas iniciatīva, tajā tika piedāvātas arī pilnīgi precīzas juridiskas redakcijas Satversmes grozījumiem, Ministru kabineta iekārtas likuma grozījumiem un Saeimas kārtības ruļļa grozījumiem. Mērķis, uz ko tika virzīta šī iniciatīva, bija tuvināt Latvijas parlamentāro iekārtu racionālā parlamentārisma modelim, padarot stiprāku un efektīvāku izpildvaru ar lielākām Ministru prezidenta pilnvarām.

Ir seši lielāki bloki, par kuriem var runāt. Pats pirmais bija priekšlikums mainīt kārtību, kādā apstiprina Ministru prezidentu. Šobrīd Satversme un Ministru kabineta iekārtas likums noteic, ka Saeima balso par Ministru kabinetu kopumā. Priekšlikumā bija akcentēts, ka Ministru prezidentam varētu atsevišķi izteikt uzticību, to darītu ar 51 deputāta balsi. Tas ir tipisks veids, kā nosaka nepieciešamo balsu vairākumu Ministru prezidentam racionālā parlamentārisma valstīs, tādās kā Vācija, Polija, Ungārija un Čehija. Šis priekšlikums bija jāskata kopā ar otru - ieviest jaunu kārtību, kādā amatā tiek iecelti ministri, proti, tiktu paredzēts, ka pēc tam, kad Ministru prezidents ir apstiprināts, ir apstiprināts viņa stratēģiskais redzējums, viņš pats izvēlas savu komandu, un viņam tā ir jāsaņemas tikai ar Valsts prezidentu un nav jāgūst atbalsts Saeimā. Jau praksē tiek saņemti ārlietu ministri un aizsardzības ministri. Tāpat iepriekšējo prezidentu valdībās lielā mērā ir tikuši saņemti visdažādāko jomu ministri. Ir jāleģitimē tas, kas jau pašreiz pastāv. Tādā gadījumā Valsts prezidents uzņemtos ne tikai tiesības, bet arī pienākumus, saņemot tos kandidātus, kurus Ministru prezidents būtu ieteicis. Otrs arguments šādam priekšlikumam ir tā saukā *check and balance* sistēma, jo ļoti būtiskā funkcijā Valsts prezidents piekāptos un noteiktos gadījumos atteiktos no savas funkcijas izvirzīt Ministru prezidenta amata

kandidātu. Trešais ir, ka šo funkciju Valsts prezidents realizētu kā kontroles funkciju - kā veto, ko izmanto izšķirīgā gadījumā, ja Ministru prezidenta izvēlētajam ministram varētu būt kādas nopietnas problēmas, piemēram, ar pielaidi. Ceturtais iemesls ir, ka šis princips ļoti labi funkcionē arī vairākās ārvalstīs, piemēram, Vācijā, Polijā, Somijā, Čehijā, Ungārijā.

Trešais lielais bloks bija par konstruktīvās neuzticības izteikšanas ieviešanu. Kad tiek izteikta neuzticība tābrīža Ministru prezidentam, vienlaikus tiek pateikts, kurš ir jaunais Ministru prezidents. Regulējums paredzēja, ka ar trešdaļu deputātu balsu ir iespēja virzīt šādu dokumentu un ir nepieciešama 51 balss, lai gāztu iepriekšējo un vienlaikus apstiprinātu jauno Ministru prezidentu. Šāda kārtība ļoti konkrēti paplašinātu Saeimas pilnvaras, dodot iespēju konkrētos gadījumos pašam parlamentam virzīt Ministru prezidenta kandidātu.

Ceturtais bloks - tika rosināts atteikties no tā, ka līdz ar balsojumu pret budžetu krīt arī valdība. Šāds balsojums, ko pašreiz paredz Saeimas kārtības rullis, pēc savas būtības ir destruktīvs. Ja ievieš konstruktīvo neuzticības izteikšanu, ir jāatsakās no šī principa.

Piektais - par papildu prasībām Ministru kabineta locekļiem. Šis priekšlikums tika saņemts no Konstitucionālo tiesību komisijas. Tābrīža prezidents A.Bērziņš piedāvāja, ka Ministru kabineta locekļiem ir jānāk uz Saeimu un regulāri jāsniedz Saeimai ziņojumi par paveikto savā nozarē. Ļoti veiksmīgi tas darbojas uz ārlietu ministra un Ministru prezidenta ziņojumiem. Šādi ziņojumi nodrošinātu labāku saieni starp valdību un Saeimu.

Pēdējais bija par parlamentāro sekretāru lomas palielināšanu. Galvenais jaunievedums būtu bijis tāds, ka noteiktos gadījumos parlamentārajam sekretāram ir tiesības aizvietot ministru. Bija iecerēts atstāt spēkā esošo regulējumu, kas paredz, ka ministru aizvieto kāds cits ministrs vai premjers, bet papildus paredzēt iespēju, ka parlamentārais sekretārs, kas ir otrā politiskā amatpersona ministrijā, varētu aizvietot prombūtnē esošu ministru, kad viņš vai nu slimo, vai ir komandējumā, veicinot to, lai izpildvara ir spēcīga un profesionāla maksimāli visu laiku. Taču tad būtu jāmaina arī apstiprināšana amatā, būtu jāatgriežas pie iepriekšējās kārtības, ka to darīja nevis ministrs ar rīkojumu, bet Ministru prezidents vai kāda no atbildīgajām Saeimas komisijām.

R.Balodis informē, ka uz šo sēdi nav ieradušies Reģionu partijas pārstāvis Juris Viļums, kas nāca ar uzstādījumu par tautas vēlētu prezidentu, kā arī Imants Parādnieks, kuram bija jārunā par nacionālu sagatavoto projektu.

Stāsta, ka nacionāļu projekts, kas bija 2010. gadā, bija veidojies no 2009./2008. gadā radušās partijas "Visu Latvijai!" idejas, kad tā bija ārpus parlamenta. Vēlāk, kļūstot par apvienotu nacionālu spēku, šos grozījumus vajadzēja realizēt, taču Saeima tos neatbalstīja. Grozījumi paredzēja tautas vēlēta prezidenta institūtu, palielinātas iespējas Valsts prezidentam izvirzīt amatpersonas, sakārtotu atstādināšanas institūtu. Saeimā diskutēja, ka ārkārtas situācijā Valsts prezidents uz Saeimas lēmuma pamata iegūst vairāk pilnvaru uz kādu noteiktu laiku, pēc tam Saeimai ir jāpārbalso. Tas bija Francijas paraugs.

Piebilst, ka atsevišķi netika izdalīts Vairas Viķes - Freibergas ierosinājums par atstādināšanu, jo par to tiks nopietni runāts tad, kad tiks skatīts Satversmes 51. pants, par kuru runās Annija Kārklīņa - vienīgā Latvijā, kas par to rakstījusi disertāciju.

S.Kukule atgādina, ka par prezidenta kreatīvo funkciju runāja arī Vaira Viķe-Freiberga kontekstā ar ombudsmēņa institūcijas izveidošanu. Likumprojektā, ko toreiz

izstrādāja Valsts prezidentes izveidotā darba grupa, bija ideja, ka ombudsmēņa amata kandidātu izvirza Valsts prezidents. Taču tad būtu jāizdara grozījumi Satversmē, tāpēc šajā konkrētajā likumprojektā, kas pēc tam tika Saeimā akceptēts, bija cita ombudsmēņa izvirzīšanas kārtība. Diskusija bija arī par to, ka prezidents varētu būt tā persona, kas izvērtē kandidātus un piedāvā Saeimai, tādā veidā mazinot šaubas par konkrētā kandidāta profesionālo kvalitāti.

Vēl viena prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas iniciatīva, kas realizējās dzīvē kā likums, bija Valsts prezidenta ievēlēšanas kārtība. Līdz 2007.gadam ne Satversmē, ne kādā citā likumā šī kārtība netika paredzēta un sabiedrībai nebija iespējams savlaicīgi iepazīties ar kandidātiem, uzzināt viņu skatījumu, ko viņi gribētu īstenot, būdami šajā amatā. Tā rezultātā tika izstrādāts likumprojekts par Valsts prezidenta ievēlēšanas kārtību. Valdis Zatlers ir pirmais prezidents, kas tika ievēlēts saskaņā ar šo likumu.

T.Jundzis piebilst, ka jautājums par prezidenta pilnvarām aizsardzības jomā ir ārkārtējs un būtu jāpasteidzina tā risināšana, jo situācija drošības jomā ir pietiekami sarežģīta un profilaktiski pasākumi ir vajadzīgi jau tagad un tūlīt. Nepieciešama pakete par prezidenta pilnvaru sakārtošanu valsts aizsardzības jomā - gan par virspavēlnieka iecelšanu kara laikam, gan par kara pieteikšanu. Tās ir novecojušas normas, un šobrīd nav skaidrs, kas virspavēlnieks ir kara laikā, kurš, protams, ir jāgatavo miera laikā.

K.Jaunzeme stāsta, ka pašreizējais Valsts prezidents neuzskata, ka ar Satversmes normām un Nacionālās drošības likuma normām viss ir kārtībā. Valsts prezidents ir iecerējis tuvākajā laikā izveidot pastāvīgu komisiju tiesiskās vides pilnveides vērtēšanai, analīzei. Pirmais uzdevums būtu tieši valsts rīcībspēja ārēja apdraudējuma gadījumā – tie var būt iespējami Satversmes grozījumi. Šobrīd tiek diskutēts ar Ārlietu ministriju, Aizsardzības ministriju par to, ka pamatā būtu jāskatās uz Nacionālās drošības likuma grozījumiem.

Papildina, ka prezidents ir lēmis konstitucionālo tiesību komisiju neveidot, viņš veidos pastāvīgu ekspertu komisiju ar juristiem, politologiem, augsta līmeņa ekspertiem. Pirmajā pusgadā tiks runāts par valsts rīcību apdraudējuma gadījumā, nākamajam pusgamam ir iezīmējušās jau vairākastēmas, bet septembrī, kad Saeima strādās pilnā darba režīmā, prezidents pats nāks ar paziņojumiem, ko viņš veido, kādi ir pirmie uzstādījumi, kas būs šie cilvēki.

R.Apsītis pauž viedokli, ka Satversmes panti ir akceptējami tādi, kādi tie ir, taču dzīve iet uz priekšu un izvirza arvien jaunus uzdevumus, kas būtu risināmi.

R.Balodis informē, ka nākamā sēde būs 6.oktobrī, kurā tiks skatīti jau konkrēti jautājumi gan par pilnvaru termiņu, gan zvērestu.
Pasludina sēdi par slēgtu.

Darba grupas vadītājs R. Balodis

Juridiskās komisijas priekšsēdētāja biedre I. Lībiņa - Egnere